



NAVOIY IJODINING XORIJDA TADQIQ ETILISHI

**Masharipova Guli, Olimova Sevinchoy,
Tilovbayeva Nasiba**

*Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI Turkiy tillar
fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi
talabalari*

Annotatsiya: O'zbek va boshqa turkiy xalqlarning buyuk shoiri, mutafakkiri va davlat arbobi sifatida Sharqda ham, G'arbda ham ulug'lanadigan Navoiy yoshligidan qutlug' dargohda yashadi va ta'lim oldi. Hozirgi kunda Alisher Navoiy ijodini xorijda o'rganish keng ommalashmoqda. Navoiy bobomiz nafaqat Sharqda, balki G'arbda ham sevib o'rganiladi. Chunki uning asarlari zamon, makon, yosh va millat tanlamaydi.

Kalit so'z: Navoiy ijodi, G'arb adabiyoti, aruz, tarjima, so'z, adabiyot, komillik, "Lison ut-tayr", turkiy xalq.

Alisher Navoiy 1441-yil 9-fevralda Hirotda dunyoga keladi. Navoiyning hayoti va ijodini u hayotlik paytida o'rganish boshlangan. Misol uchun, "Majolis un-nafois" asarida o'zi qaysi tarixchi, olim, shoir va amirlar bilan ko'rishib suhbatiga muyassar bo'lganligi berilgan. Navoiy o'z davrining sayroqi bulbuli, so'z xazinasining poyloqchisi va so'z mulking o'z davri sultoni bo'lgan. Yoshligidanoq zamonning taniqli tarixchisi Yazdiyning e'tiboriga tushganligi, Darvesh Mansurdan aruz haqida saboq olganligi yoritilgan. Navoiy o'z asarlari va zamondoshlari asarlarida hamisha barhayot yashab keladi. Chunki, Navoiyning birgina "Xamsa" asarining o'zi o'sha davrda ham hozirgi kunda ham durdona asardir. Navoiy turkiyda yozgan eng ajoyib asar bu "Xamsa"dir. Navoiy o'z asarlarida "komil inson" obrazini yaratmoqchi bo'ladi. Bizning qarashlarimizcha, Navoiyning o'zi komillikka arziydi, chunki uning buyukligi fors-tojik tili muhitida yashab turib, eng katta asari "Xamsa"ni turkiychada yozganida deb bilamiz. Bunday olib qaraganda, Navoiy obrazining o'zi faqatgina o'zbek xalqi adabiyotida va og'zaki ijodida emas, balki tojik turkman xalqlari adabiyoti-yu, folklorida ham asosiy o'rin egallaydi. Misol uchun, turkman folklorida Alisher Navoiyni Mirali, Husayn Boyqaroni Sulton Suyun, Guli obrazini esa Gul deya o'zgartirib talqin qilishgan. Ammo bularning hammasi ham haqiqatga to'g'ri kelmaydi, chunki xalqdan xalqqa, og'izdan og'izga o'tgan payti ayrim joylari o'zgaradi yoki olib tashlanadi. Yana bir sabab borki, har bir xalq o'zining shevasiga yokida milliyligiga moslashtirib oladi. Shu sababdan ham Navoiyning barcha asarlari chet el olimlarining nazariga tushgan.



Biz aytishimiz mumkinki, Alisher Navoiy adabiyotda hozirgi kun uchun katta bir yoʻnalish yasab ketdi. Chunki, uning birgina asarini olib talqin qilarkanmiz, tasavvufning keng tarmoqlariga kirib boramiz. Shu sababli Alisher Navoiy ijodiga Gʻarb dunyosining qiziqishi hamon davom etib kelmoqda. Navoiy ijodining bir qatrasini kashf etgan xorijlik borki, oʻz hayratlarini yashira olmaydi. Tezroq Navoiy haqida zamondoshlariga xabar bergisi, uni oʻz ona tiliga oʻgʻirgisi kelaveradi. Navoiy gʻazaliyoti bilan yuzlashgan Gʻarb madaniyati vakillari borki, uni - ijodi yuksak, takrorlanmas shoir ekanini eʼtirof etadi. Amerikalik islomshunos olim Barri Xoberman “Saudi Aramco World” jurnalida chop etilgan “Chaucer of Turks” nomli maqolasida Navoiyni Sharq uygʻonish davri asoschilaridan biri sifatida eʼtirof etadi. Germaniyaning Frayye universiteti simpoziumida oʻqilgan maʼruzalar asosida tashkil etilgan “Mir Alisir Nawai” nomli toʻplamga kiritilgan Z.Klaynmihelning “Navoiy-benavo” nomli 300 sahifali maqolasida Navoiy ijodidan olgan hayratlarini bir maqola ichiga joylash ilojisiz ish. Navoiyning “Sabʼai sayyor” asari asosida italiyalik Maykl Tramezzino tomonidan 1557-yilda yaratilgan va dunyoning bir necha tillariga qayta-qayta tarjima qilingan “Sarandipning uch shahzodasi” asarini tadqiq qilgan amerikalik sharqshunos Richard Boyl bu asarni Yevropa Uygʻonish davrining shoh asari deb ataydi. Oʻzbekistonga kelib, Alisher Navoiy ijodini oʻrgangan va uning “Lison-ut-tayr” asarini ingliz tiliga tarjima qilgan kanadalik Harri Dik Navoiyga “Dunyoni maʼnaviy tanazzuldan qutqara oladigan koʻngil bogʻining bogʻboni” deya taʼrif beradi. Soʻnggi yillarda xorijliklar tomonidan Navoiy asarlari birin-ketin tarjima qilinib chop etilmoqda. Bular qatoriga Navoiy gʻazaliyotining polyak tiliga tarjimoni Yanush Kjjiovskiy, ukrain tiliga tarjimoni, shoir Nikolay Bajanning “Farhod va Shirin” dostonining tarjimalarini kiritish mumkin. Biroq, bu buyuk shoir ijodining bir debochasi, xolos. Navoiy gʻazallarini ingliz tiliga tarjima qilayotgan jurʼatli oʻzbek tarjimonlari safi kengaymoqda, xususan, Aʼzam Obidov, Qosimboy Maʼmurov, Dinara Sultonova, Aida Bumatova shular jumlasidan. Biroq, endilikda qilingan tarjimalar xorijlik muharrir tahriridan oʻtib, toʻplam holidan nashr etilishi, eng asosiysi, ular xorijiy davlatlarga targʻib etilishi kerak. Zero, oʻzbek tarjimashunoslari gʻazal asliyatidagi maʼno va badiiyatning tarjimada qayta yaratilgan yoki yoʻqligiga baho berishi mumkin, ammo, tarjima tilining silliq va xorijlik retseptor uchun oʻqishliligiga eng odil bahoni xorijiy til egasigina bera oladi. Oʻtgan yili Amerikaning Massachusetts shtati, Salem shahrida istiqomat qiluvchi adabiyotshunos, yozuvchi va shoir Denis Deli tomonidan tarjima qilinib,



2016-yilning dekabr oyida AQSH Cervena Barva Press nashriyotida chop etilgan “Twenty one Ghazals by Alisher Navoiy” deb nomlangan kitob sotuvga chiqarildi. Mazkur mo‘jazgina to‘plam muallifning beshinchi kitobi bo‘lib, ko‘plab nufuzli ro‘znoma va nashriyotlarda muharrirlik qilib kelgan Denis Deli endilikda ijodkor va tarjimon sifatida badiiy asar va tarjimalar ham nashr ettirmoqda. To‘plam xorijliklar tomonidan katta qiziqish bilan qarshi olindi. Ma’lumki, Alisher Navoiy g‘azallarida badiiy tasvir rango-rangligi kuzatiladi. Deli tarjimalarida tagma’no va ko‘p sonli tasvirning ayrimlarini uchratsangiz-da, tarjimalar nihoyatda o‘qishli chiqqan, eng muhimi xorijliklar Navoiyni kashf etishmoqda, bu tarjimalar orqali shoir she’riyati ularga ma’qul kelmoqda.

Men Navoiy asarlarini chuqur o‘rganish uchun kuchli falsafa va tasavvuf ilmi kerak deb o‘ylayman. Asarlar mushohadasiga yetish uchun avvali inson botiniy bilimlar, majoziy va haqiqiy ishqdan xabardor bo‘lishi kerak. Navoiy asarlarida komillik va komil inson obrazini yaratgan, qaysidir ma’noda tasavvufdagi tariqat yo‘lini yoritib bergan desak bo‘ladi. Aynan shu narsa xorijlik olimlarni nazariga tushgan va tadqiqotlarga sabab bo‘lmoqda. Professor Najmiddin Komilovning fikricha, Navoiy asarlarining markazida ibrat va komillik turadi. Sababi inson qaysi yoshda bo‘lsa ham Navoiy asariga muhabbat qo‘yadi. Misol uchun, “Mahbub ul-qulub” asari odamni odob-axloqqa, ta’lim olishga undaydigan va insonni ham ruhiy, ham ma’naviy tarbiyalovchi asari ekanini bilamiz. Asarda insonni o‘zini o‘zi taftish qilishi, xato va kamchiliklarini bilib olishi, axloq odamning qimmatbaho libosi ekani asarda yoritilgan. Xorijiy ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Navoiyning she’riyati va nasriy asarlari inson tafakkuriga kerakli ozuqa bera oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Atakhanovna, Y. G. (2020). ON THE CREATION OF EDUCATIONAL CONTENT AND THE PECULIARITY OF ITS USE FOR MISCELLANEOUS LEARNING IN THE LESSONS OF THE UZBEK LANGUAGE. ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies, 9(2), 58-65.
2. Abdurakhimova, D. K. (2014). PREREQUISITES FOR THE TRANSITION OF TRADITIONAL BANKS TO DIGITAL BANKING. The Way of Science, 23.
3. Бекниязов, Б. К. (2021). Концепт «кость» в языке казахов Каракалпакстана. In НАУКА В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ (pp. 346-350).



4. Bekniyazov, B. K. (2022). Effectiveness of “Resume” Technology in Forming the Knowledge of Students. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 9(11), 210-213.
5. Bekniyazov, B. K. (2021). Linguocultural peculiarities of the concept “eye” in phraseological units in the language of the kazakhs of Karakalpakstan. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 673-678.
6. Iriskulov, A., Aslanov, A., & Subhonova, A. (2021). WHY DO WE NEED A GLOBAL LANGUAGE?. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*.
7. Mengliboevna, B. S., & Sherali, M. (2021, October). The Need to Develop Students' Professional Competencies in Teaching Specific Methods of Teaching the Uzbek Language. In "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 131-132).